

PSIHOLOGIJA, LITERATURA, MISTIKA

Ilija Kapičić

The first part of this essay talks about the conceptual influence of three mystical thinkers, Jacob Boehme, Paracelsus, and to a lesser extent Emmanuel Swedenborg, on the works of William Blake. It should be noted that Jung also studied Paracelsus, Boehme and Swedenborg, each of whom influenced the work of the founder of analytical psychology who was interested in the teachings of the mystical and alchemical traditions. The purpose of the second part of the essay is to point out and explain the use of the Jungian symbols and archetypes in the works of the Hermann Hesse.

A. Lavirint psihe Vilijama Blejka

Ovaj rad istražuje konceptualni uticaj tri mistična mislioca Jakoba Bemea, Paracelzusa, te u manjoj mjeri Emanuela Svedenborga, na djelo Vilijama Blejka. Posebno objašnjava zajedničke teme koje oni dijele obzirom na razumijevanje psihičkog rasta, razvoja i poremećaja. Razlog za to kritičko je preispitivanje raznih psihoanalitičkih teza koje su sklone da nametnu svoje ideje Blejkovom djelu, bez razumijevanja teorija čovjekove misli koje su prethodile Blejku i uticale na njega.

Istraživaćemo i odjek vokabulara spisa mističnih filozofa na Blejka, kao i temu društvenog sukoba i ideja vezanih za stvaranje, pad i spasenje. Međutim, do sada ne postoji neko cjelovito istraživanje Blejkovog razumijevanja čovjekove psihe.

Takođe, treba napomenuti da je Karl Gustav Jung izučavao spise Paracelzusa, Boemea i Svedenborga, a o svima njima pisao je u svojim „Sabranim djelima“, jer se tokom svoje karijere interesovao za učenje mistične i alhemičarske tradicije.¹ Jungove ideje odnose se na rasprave o arhetipskoj književnoj kritici, koja se nastavila u nekom obliku od 1930-tih pa nadalje, doprinoseći razumijevanju arhetipskih obrazaca u literaturi. Ne postoji mistični uticaji na Frojdove ideje, ali su neke njegove ideje povezane sa Blejkovim. Postoji vrlo malo istraživanja drugih različitih suštinskih uticaja koji su oblikovali pjesnikovo djelo, a koji se odnose na psihu. Kritičko opterećivanje Blejkovog rada ima učinak uništenja značenja njegove vlastite perspektive u vezi psihičkog poremećaja i kvari načela. Ovaj tekst nastoji da ispita ideje pomenutih mističnih mislilaca koje su uticale na Vilijama Blejka i javno zastupa kritičku analizu psihoanalitičkih teorija koje se odnose na njega.

Veliki broj tekstova na temu odnosa Vilijama Blejka i psihoanalize napisan je od strane mnogih kritičara. Nije ih moguće navesti sve, pa ono što slijedi pregled je najznačajnijih od njih. U tekstu „Blejk i Frojd: poezija i dubinska psihologija“, Daniel Majdijak i Brajan Vilki (1972), raspravljaju o izvoru materijala

¹ U nekoliko svojih radova u *Sabranim djelima* (Routledge & Kegan Paul, 1953) Jung se odnosi na činjenicu da je čitao Svedenborgove knjige iz bazelske čitaonice, tokom 1898. godine, što uključuje *Nebeska arkana* (1850); *Raj i pakao* (1875); *Zemlja i sunčev sistem* (1841); *Međusobne veze između duše i tijela* (1830) i *Bračna ljubav* (1845). U svom djelu *Duh u čovjeku, umjetnosti i literaturi*, Jung piše poglavlje pod naslovom „Paracelzus“ (1929), te esej pod naslovom „Paracelzus kao duhovni fenomen“ (1942).

za Frojdiv rad, pa su razvrstali Frojdiv materijal koji se odnosi na Blejkove spise. Autori tvrde da su otkrili „zapanjujuću anticipaciju psihoanalitičke teorije kod pjesnika koji je živio sto godina prije Frojda, a imaginativno utjelovljenje dubinske psihologije devetnaestog vijeka nije mu odalo svoj dug“.² Takođe, postoji pokušaj Brende Vebster u „Blejkovoj proročkoj psihologiji“ da razumije kako se frojdivska interpretacija Blejkovog pisanja odražava na Blejkove psihološke preokupacije.³ Ovo nije nepoznat pristup u proučavanju Blejka, što se može pronaći u i Jungovom pristupu. A, to iznosi i Džun Singer u svom naslovu „Nesveta Biblija“, koji teži da istraži Jungov simbolizam i njegov odnos sa Blejkovim slikama u „Braku raja i pakla“, pa takođe psihoanalizira Blejka kroz medijum njegovog pisanja⁴. Ne postoji savršena jednakost između ideja Frojda i Junga sa Blejkovim simbolizmom, jer on se vremenom mijenja i nadrašta vrijeme, tako da uključuje elemente koji se odnose na pjesnikovu ličnu mitologiju. Jedan primjer toga opisan je u onome što je poznato kao „Edipovska porodična romantika“, u Blejkovom opisu karaktera Losa, Enitharmon i Orka, u poemi „Vala“ (The Four Zoas). Ork je Losov sin, a Entiharmon u terminologiji Blejkove perspektive čovjekove psihologije reprezentuje aspekte psihe (ženski princip). Los se često izjednačava sa imaginacijom, a Ork njegov sin sa onim što se zove „vatreni karakter“, što se odnosi na Frojdivog edipovskog sina. Ork je okovan za stijenu, a Blejk se prema okovima odnosi

² Daniel Majdijak i Brajan Vilki, „Bjejk i Frojd: Poezija i dubinska psihologija“, *Žurnal za estetsku edukaciju* br. 3, 1972, str. 87–98.

³ Brenda Vebster, *Blejkova proročka psihologija*, Georgia, University of Georgia Press, 1984.

⁴ June Singer, *Blejk, Jung i kolektivno nesvjesno: konflikt između razuma i imaginacije*, York Beach: Nicolas Hays, 2000.

kao prema „lancima ljubomore“, pa kada ih Ork povuče oni počinju rasti i još ga čvršće vezuju za zemlju.⁵

Sa ovim i drugim scenarijem na umu Webster je napisala da je „kroz medium svog rada Blejk prisilio sebe, ili je bio uvučen u ranije i ranije etape života, da pokuša da riješi svoju Edipovu dilemu“. Sukob oca i sina tema je koja najviše prožima Blejkovo djelo, ali jednako su snažne i njegove slike ranijih razvojnih potreba i strahova, a svaka infantilna etapa koju je evocirao Blejk ima svoju seriju tjelesnih slika koje živo sugerišu odnose, kako je primijetio Frojd, između infantilne seksualnosti i određenih karakternih crta ličnosti i ideja. Na primjer, problem takvog tumačenja koji se odnosi na Orka, karakter otkriven u Blejkovom pisanju, revolucionarno je djelovanje označeno pomoću simbolizma „neutjelovljene vatre“. Međutim, ideja o Orku reprezentuje infantilnu frojdovsku etapu u tom kontekstu. A, kao drugo, „lanac ljubomore“ ponavlja se kroz mitologiju, pa se ponovo javlja i u drugim kontekstima i u Blejkovim pjesmama. Po prvi put Blejk se odnosi na ovu temu u „Knjizi o Urizenu“, gdje kaže da su (od strane Losa i Enitharmon) Orkovi mladi udovi okovani za stijenu „lancem ljubomore“, a nekoliko godina kasnije u „Vali“ (The Four Zoas) objašnjava da su mladi Orkovi udovi pustili korijen (vlakna iz „lanca ljubomore“ zaplela su se) oko stijene i oko pećine. Lik Enitharmon (Losov pratilac, supruga) prolazi kroz niz transformacija, pa čak i u nekim pojedinačnim dugim Blejkovim pjesmama ona djeluje kao blizanac, Losov pratilac i inspiracija za Losa pjesnika, a smatra se da predstavlja „duhovu ljepotu“. Ali, vidjeti je unutar frojdovske psiho-drame moglo bi se smatrati potcjenjivanjem kapaciteta unutar Blejkove mitologije. Gledajući sa distance postaje jasno da nedostaje veza između

⁵ William Blake, „The Four Zoas“, 5 : 62, 22–24, *Cjelokupna proza i poezija Viliijama Blejka*, New York, 1988, str. 342.

njih. Ne smijemo biti konfuzni oko Blejkovog identiteta kao pjesnika koji je živio na kraju osamnaestog i na početku devetnaestog vijeka, pa na njega nije mogao uticati Frojd i njegove seksualne teorije. Već je samo on mogao anticipirati psihoanalizu. Čitalac koji čitav svoj život proživi kroz psihoanalitičku teoriju ili kroz tu karijeru postaje predmet tog uticaja.

Mislim, iz tog razloga važno je razumjeti ideje koje su uticale na Blejka i koje leže u osnovi njegovog sistema mišljenja u vezi psihe, psihičkog razvoja i psihičkog poremećaja. Ono što želim je da prikazem Blejkov psihički sistem koji istražuje korijen ideja tog sistema, umjesto da ga kontaminira jezikom psihologije dvadesetog vijeka. Blejkovo istinsko interesovanje bilo je fokusirano na takve teme kao što su snovi, bijes, ljubomora, neuzvrćena ljubav, pa će paralele između Blejka i psihoanalitičara biti predmet ovog kritičkog istraživanja. Međutim, Blejkovo upoznavanje sa mističnim piscima i efektima njihovih ideja na procjenu mentalnog poremećaja zahtijeva daljnje vrednovanje Blejkovih ideja. Na primjer, primjenjujući jezik psihoanalize na sliku snova u Blejkovoj poemi „Vala“ uticali su Svedenborgovi „Snovi“ jer su bili uticajni u to vrijeme, dok je na Svedenborga uticao Jakob Beme. Treba uzeti u obzir činjenicu da je djelo Jakoba Bemea u to vrijeme već bilo objavljeno u Engleskoj, tako da je bilo dostupno Blejku, pa je slike mentalne disfunkcije koje se pojavljuju u Blejkovom djelu važno istražiti.

Mistična tradicija

Kako bi objasnio prirodu zla Blejk slijedi neke od gnostika i Jakoba Bemea (Jakob Böhme), u svom vjerovanju da pad čovjeka u sebe uključuje i pad njegove božanske prirode. Zaključak iz toga slijedi, ključ za veći dio Blejkove simbolike leži u tome da su pad čovjeka i stvaranje svijeta isti događaj. Beme i Blejk bave se porijeklom zla, a trag koncepta o „unutrašnjoj svjetlosti“ kroz

Bemea nalazimo kod anabaptista u Njemačkoj i kvekerskog obožavanja u Engleskoj, kao i kod Vilijama Blejka u njegovoj teoriji o „kreativnoj imaginaciji“. Ova teorija bila je najuticajnija ideja „okultista“ na „humaniste“, ali takođe postoji veza između Bemeove analize etape po etapu i Blejka. Gnjev božji i njegova kasnija fragmentacija na satanski i adamski dio, te potreba za vizionarskim bjekstvom od „sebičnosti“ i slijepog egoizma vrhunac je Bemeove vizije, pa ima svoje konotacije kod Blejka. Bemeovi koncepti poput „požuda“ i „grijev“ pronalaze ekvivalente u Blejkovim karakterima.

Paracelzusov uticaj na Jakoba Bemea odnosi se, kroz njegovo veliko interesovanje za alhemičarske spise i simbolizam, na potencijal imaginacije da transformiše psihi. Osim toga, Paracelzusove ideje imaju mnogo zajedničkog sa Blejkovim arhetipskim karakterima, a kasnije u tekstu ću pokazati kako su Blejkov naglasak na imaginaciji i arhetipovi izvedeni iz tradicije alhemičarske filosofije uveliko zaokupljali Paracelzusa i Bemea.

U tom smislu, treba naglasiti činjenicu da je Bemeova ideja o „zlu kao nužnom za manifestaciju božje milosti“ inkorporirana u Blejkov pogled na svijet, a on u stvari bira da naglasi Paracelzusov značaj pozivajući se na njegov naglasak na interakciju suprotnosti koje stvaraju alhemijsko jedinstvo. Da je Blejk bio zainteresovan za čitanje Bemea treba navesti činjenicu da se 1779. godine, pojavilo ime „Gospodina Vilijama Blejka“ na spisku pretplatnika na rasprave Jakoba Ducea ... koji je već dugo bio upućen u misticizam Jakoba Bemea i „Vilijamov zakon“ (Vilijam Lou, 1686–1761), a koji se interesovao i za vizije Emanuela Svedenborga, u 1780-im. Oba, Paracelzus i Beme smatraju da se u svakom čovjeku „nalazi jedno čitavo beskrajno nebo“ a to korespondira sa čovjekovom posebnosću, te protokom njegove energije. U Blejku odzvanja Bemeov koncept univerzalnog bratstva iz „Aurore“. Beme i Blejk izkazuju činjenicu da se „bog“ nalazi u svakom čovjeku, bez obzira na njegova religiozna

uvjerenja. Mnogo kasnije, Jung nam saopštava da boga ne tražimo u vaseljeni, već on (*Sopstvo*) prebiva u našoj nesvjesnoj psihi. I ponovo, to se odnosi na Blejkov koncept imaginacije. Ona stvara mogućnost da se sebičnost koja djeluje kao barijera za jedinstvo i harmoniju između ljudi može prevazići.

Glavne ideje o porijeklu zla, alhemijskim arhetipovima, imaginaciji kao pozitivnoj moći, ideja o suprotnostima, te sebičnosti, predmet su kritičke rasprave o uticaju djela Paracelzusa i Bemea na Blejka. Paracelzus i Beme bavili su se pitanjem kako se božanstvo manifestuje u čovjeku, pa odatle vuče svoje prijeklo Blejkova ideja o transcendentnom bogu (*deus asconditus*), pa i njegov humanizam. Ali, ne smije se zaboraviti ideja o suštini psihe, pa treba istražiti arhetipske slike koje nam pokazuju ovi mistični mislioci i Blejk. Dok se jezik mistične filosofije ponekad pominje u kasnijem rječniku Blejka, Frojda (Bemeovo razmišljanje o „želji“) i Junga (suprotnosti, četiri tipa ličnosti), Blejkova konceptualizacija takvih pojmova potpuno je različita od svakog od njih. Paralele između Blejka i kasnije faze Jungove alhemijske psihologije mogu se utvrditi, ali ostaju kao paralele, jer nijesu sasvim ekvivalentne. Blejkovo razumijevanje želje više se odnosi na Bemea nego na Frojda, a koristi je na način koji je jedinstven, svojstven samo Blejku. Potrebno je kritički istražiti Bemeov jezik i kako se on manifestuje na spise i ilustracije Vilijama Blejka. Neizmjeno je korisno istražiti teške koncepte koji se mogu naći kod Bemea, kao što je „Ungrund“ (njem. – neutemeljenost) i dijalektički i nasilni rast „principa“ koji izrastaju iz tog stanja, jer pronalaze svoje tačne paralele kod Blejka. Treba se fokusirati na odnose pomoću kojih se saznaju psihički sadržaji, a kategorički je značajno precizno razraditi Blejkov sistem mentalnih procesa, poremećaja i potrage za psihičkim zdravljem. Zato ću istražiti međusobnu povezanost između slika (likova) mističnih filozofa i onih Blejkovih, a koje se odnose na analizu psihe, što je kritička tradicija propuštala da istraži.

Zašto je Beme važan

Dok Emanuel Svedenborg, kao posmatrač vizionarskog iskustva, nudi simboliku koja objašnjava i u nekoj mjeri je saglasna sa Blejkovim uvidima, njegova ideja o psihičkoj ravnoteži pogodila je Blejka kao statička, a ne dinamička, kontemplacija o psihičkim problemima. U upoređivanju Svedenborga sa Paracelzusom i Bemeom, Blejk otkriva da je Svedenborg napisao sve stare neistine, ali je takođe pokazao sklonost za dubinu ranije loze mistične misli. Vilijam Blejk tvrdi: „Svaki čovjek sa malo mehaničkog dara može iz spisa Paracelzusa i Jakoba Bemea stvoriti deset hiljada svezaka iste vrijednosti kao što su Svedenborgove“.⁶ U „Braku raja i pakla“ ove aluzije demonstriraju Blejkovu sklonost prema Paracelzusu i Bemeu, u vrijeme kad je Blejk prepoznao da Svedenborg ponavlja teološke „istine“. To sugerise da je Blejk imao potrebu za bogatijim vizionarskim materijalom koji bi inspirisao njegovu vlastitu filosofiju, te proširio njegove ranije uvide koji se odnose na čovjekovu svijest. Jedan od njegovih glavnih pokušaja da sažme ideju o mentalnim procesima može se vidjeti u „Prvoj knjizi o Urizenu“. Urizensko „ludilo“ je ludilo solipsizma, u kojem je protagonist racionalizma svakodnevni čovjek, Urizen, koji reprezentuje naučnika, profesionalca iz doba prosvjetiteljstva. Predstavljen je kao ludak koji želi da izmjeri svijet oko sebe u pojmovima vlastitih zakona. Za Blejka, rezultat tih želja nužno određuje uništenje imaginacije. Blejk se bavi smrću imaginacije, a to za njega predstavlja glavni uzrok mentalnih poremećaja, koje kasnije nastavlja da istražuje u likovima Urizena, Albiona i Spektra. Albion je Blejkov univerzalni svakodnevni čovjek, dok je Spektar negativna „racionalna moć“ i unutar Albiona psihički elementi poznati kao Zoa postojanje.

⁶ Vilijam Blejk, „Brak raja i pakla“, 22, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York, 1988.

U Blejkovom „Urizenu“ tijelo je fragmentirano na takav način da postaje bezoblično i strano, što je važno kao Blejkovo kasnije mitološko proširenje te ozbiljne slike. Na primjer, u Blejkovom „Jerusalimu“ i „Emanaciji velikog Albiona“, Albion postaje „urizenski“ u svom izražaju, pri čemu je ta fragmentacija vizualizirana u Blejkovim grafikama. Psihičke procese kojima se bavi u ovim poemama istražuje mnogo detaljnije nego u „Urizenu“, a to uključuje i proširenje ideja koje je pozajmio iz spisa Jakoba Bemea (1575–1624), hrišćanskog mislioca, na četiri načina.

Prvo, Beme se bavi stanjem koje on zove „Ungrund“ (njem. – neutemeljenost) ili ništavilo (praznina na početku stvaranja), a to se odražava na Blejkovu priču o Urizenu, kao rastu u obliku otuđene mutacije koja se može smatrati prvim danom čovjekovog psihičkog života. To stanje kod gnostika je Pleroma, a u hinduizmu i budizmu Nirvana, ništavilo (nebiće koje prethodi postojanju (biću). Drugo, Blejk opisuje Urizena kao solipsističkog diva koji pati u srcu praznine, što se takođe odnosi na ideju Jakoba Bemea, kao mistično usmjerenje na prazninu stvaranja, a ona proizvodi stanje tjeskobe. Treće, Blejk koristi sliku točkova u svojoj poeziji i umjetnosti, što je značajno, jer u Bemeovom djelu „Aurora“ nalazi se dugi opis točkova koji se okreću u raznim pravcima poput višesmjernog zupčanika. Kod Blejka, točkovi reprezentuju psihičke procese. U „Aurori“, odjeljak 20, Beme opisuje četiri Jezekijeva točka, pa nastavlja da opisuje svoju viziju te slike u odjeljcima 86–112. Blejk je „oči boga“ pronašao u točkovima vihora, a Beme ističe da ta vizija Jezekijeva proizvodi točkove koji idu u jednom smjeru, a duh božji zapravo ide u sve smjerove istovremeno. Konačno, u Bemeovoj teogoniji nalazi se etapa – po – etapa objašnjenje kosmosa, u kojoj je predstavljena ideja da tjeskoba hrani samu sebe. Ove ideje zahtijevaju dalja objašnjenja, jer su veoma važne za razumijevanje Bemeovog uticaja na Blejkov

psihički sistem, pa bih počeo sa Bemeovim konceptom praznine ili „neutemeljenosti“, „Ungrund“ u odnosu na Blejka.

Beme razmišlja (bavi se kontemplacijom) o proširenju božanske svijesti, a to se ne događa bez prisustva konfliktnih sila. Ideja o vatri koja izranja iz mraka „Ungrund“ (neutemeljenosti) dovodi do razmatranja pojmova „želja“ i „volja“. Beme kaže, prirodna bića nijesu „ništa sem suprotnosti“, pa kao psiha „božanska volja“ pronalazi i želi samu sebe.⁷ To odjekuje u Blejkovoj poemi „Brak raja i pakla“: „Bez suprotnosti nema napretka“, a to je temeljni aspekt njegove filosofije. Jakob Beme tvrdi da: „U prirodi postoji jedna stvar koja uvijek postavlja suprotnosti jednu prema drugoj, jedna suprotnost neprijatelj je drugoj“⁸, pa je to razlog zašto postoji sukob između „želje“ i „volje“ u srcu „Ungrund-a“. „Ungrund“ je izvor svih protivurječnih principa, kao što su raj i pakao. Na Blejkovoj ilustraciji na početku poeme „Brak raja i pakla“ Bemeov „svijet tamne vatre“ i „svijet svijetle vatre“ nastali su iz Bemeove ideje o „coincidentia oppositorum“, baš kao što je ona privukla pažnju kasnijim misliocima poput Karla Gustava Junga. Ova teorija leži u osnovi Jungove analitičke psihologije, pa je prikazana u njegovim studijama o alhemiji: „Psihologija i alhemija“ (Princeton University Press, 1953); „Arhetipovi i kolektivno nesvjesno“, (Princeton University Press, 1959) i „Alhemijske studije“, (Princeton University Press, 1967). „Gnjev“, kao sila unutar „želje“ i „volje“ rezultira u sukobu koji se pojavljuje, a može se pronaći u Blejkovom mitu.

Psihički sistem

Postoji jasni međusobni odnos između Bemeovog mističnog simbolizma, koji istražuje takve slojeve psihičke stvarnosti kao što su „tjeskoba“ i „gnjev“, i Blejkovog „bijesa“ i „gladi“ sinova

⁷ Jakob Beme, *Teoskopija*, 1.8, London, John Sparrow, 1665.

⁸ Jacob Beme, *O predodređenosti*.

Albiona, te „bijesa“ i „srdžbe“ Losovog Spektra, u prvoj knjizi o „Jerusalimu“. Spektar (sablast) sveprisutna je i prijeteća opasnost za čovjekovo psihičko zdravlje, pa je u stanju da preplavi čitavu psihu. Blejk prikazuje uznemirujući portret fragmentacije Albiona „univerzalnog čovjeka“. Albion, psihička stvarnost svakog čovjeka muči se da počini nekoliko grešaka koje imaju direktan uticaj na njegove nivoe očaja. Te greške uključuju Albionovu izolaciju, („materica, koja je Albionov kauč“, „Jerusalim“, 1.2), ljubomoru („u ljubomornim strahovima krije se njegova emanacija“, „Jerusalim“, 4.33), i gnjev, (progutan je zasпали humanizam Albiona u bijesu i gladi, „Jerusalim“, 5. 30). Blejk naglašava da „san“ u koji Albion upada postaje još gori nagomilavanjem duhovnih grešaka, pa psihičko stanje Albiona čini još gorim, dok se on razlaže na različite djelove. Slično tome, Bemeova „tjeskoba“ u srcu je „Ungrund-a“, pa kao rezultat unutrašnjeg konflikta dijeli se na suprotne elemente koji proizvode druge „osobine“ koje vode iz mraka svijesti u vizionarski zenit.⁹ Kod Bemea, rast nastaje iz nekoliko tipova suprotnosti i konflikata, pa označava razvoj unutar mikrokosmosa. Iako Blejk ne odaje svoj dug Bemeu u eksplicitnom obliku struktura i simbolika njegove vizije odjekuje u „Jerusalimu“, pa često izazivaju specifične paralele i komparacije. Kako bi se prikazale potrebno je istražiti psihičku evoluciju koja se susrijeće u odgovarajućim sistemima Bemea i Blejka. Ukupna struktura sastoji se od dezintegracije, poništavanja i obnove, a dezintegracija je prikazana u prvoj knjizi o „Jerusalimu“.

Albion, baš kao i Bemeov „Ungrund“, po prvi put susrećemo da živi „van postojanja“ u Blejkovoj formulaciji¹⁰. Prvi

⁹ U Bemeovoj teogoniji, srdžba se mora stvoriti kako bi se manifestovala „sebičnost“ i pobjeglo od nje.

¹⁰ Viliam Blejk, „Jerusalim“, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, Njujork, 1988, str. 144.

uznemirujući znak je njegov „patos“ maskiran razumom u obliku Spekra (aveti) i njegove emanacije ili njegove supruge koja se zove Jerusalem, a koja je živi kamen ispod njegove formulacije. Blejk pokazuje da Spektar (avet) vlada zbog činjenice da „polu-prijateljstvo“ ne uspijeva da proizvede ljubav, a to zahtijeva da se čovjek oslobodi svog avetinjskog racionalizma, jer je prethodnik neprijateljstva između ljudi. Blejkova vizuelna umjetnost tvrdi da objektivne slike prosvjetljenja (iluminacije) opisuju psihičku unutrašnjost čovjeka, pa kada Urizen komunicira sa okolinom on zapravo komunicira sa dijelom samog sebe. Sa tim gledištem o projekciji u umu može se dokazati da je u Blejkovom „Jerusalimu“ pejzaž svjetova koji boravi u Albionu, Losu, njegovim sinovima i kćerima, prikaz njegove vlastite pomjenljive stvarnosti. To je jedan od razloga zašto „Jerusalim“ predstavlja izazov za proučavaoce Blejkovog djela i za kritičare. U svijetu promjenljive psihičke stvarnosti odnos između ovih perspektiva je otvoren, pa bez reprezentovanja ne može se posmatrati izolovano, već kao dio matrice neprekidno promjenljivih mogućnosti. Međutim, da bi razumjeli svijet psihičke dezintegracije nužno je postaviti shemu tih promjena u perspektivi. Različite perspektive koje završavaju u „Jerusalimu“, kao što su Losov Spektar u sukobu sa Losom, ili kćeri Albiona u sukobu sa kćerima Bijula (raj je dostupan kroz snove i vizije), ili sinovi u sukobu sa Losovim potomcima, predstavljaju svijet volje za moć i različite aspekte psihe koji su u ratu. Blejkova „Vala“ (Four Zoas) u suštini je istraživanje čovjekove psihologije u kojoj svaki karakter postaje višeznačan aspekt čovjekove ličnosti. U njoj se govori o ratovanju između različitih djelova čovjekovog karaktera.

Psihičke povrede proizilaze iz sukoba unutar Albiona, a to je u saglasnosti sa „željom“ i „voljom“ u Bemeovom djelu „Aurora“. Međutim, ovaj opis takav je da su lomovi višestruki u strukturi, i presudno povezani, evocirajući ideju da svaki točkić

psihičke stvarnosti pokreće drugi, pa tako stiže vlastitu energiju iz drugih. „Sistem“ psihičke stvarnosti kod Bemea takođe je višesmjernan, kao što je i u Blejkovim vizijama, a u „Aurori“ Beme opisuje veliki točak koji sadrži veliki broj malih unutar sebe, tako da on ne ide samo naprijed i nazad kao Jezekijeva kola, već putuje u svim pravcima istovremeno. Ovaj koncept „točka bez točka“ predstavljen je u „Jerusalimu“ u pasusima koji opisuju Albionov očaj, a koji izražavaju Blejkove slike „zvjezdanih točkova“, „točkova“ i „praznina“ mehanicističkog Njutnovog univerzuma.¹¹ Slika je njutnovska, ali „crni satanski mlinovi“ i točkovi kolekcija su slika koje formulišu psihičku stvarnost koja je stvorena kroz njihov međusobni odnos.

Ovi uticaji Bemea na Blejka potpisuju raniji datum pronalaska psihoanalize, a u nekoj mjeri doprinose alternativnom psihičkom sistemu. Ideja da je svijest bojno polje za konkurentne sile, a one su čvrste tačke razasute psihe, nalazi svoj izraz kod Bemea i Blejka u slikama i vihora i točka. Beme pominje brod koji je Hrist, koji generiše zupčanike točka, ili Sveti Duh, koji sadrži sedam drugih točkova, koji su sadržani u strukturi nalik na globus:

„(Fontana duhova) generisana u sedam točkova u svakom točku lađe, a još ne postoje sedam točkova, nego samo jedan, koji se uklapa u svih sedam točkova: To je tijelo unutrašnjeg tijela točkova, pri čemu se točkovi okreću oko sebe, a to označava Sina Božjeg“.¹²

On kaže da točak simbolizuje „samostvoreno kretanje“, pa u Bemeovim slikama točka koje opisuju Oca, Sina i Sveti Duh, svaki točak unutar (točka) sebe stvara još jedan, pa ih ujedinjuje. Kod Blejka, „oči boga“ nalaze se u točku vihora. Beme naglašava da

¹¹ Vilijam Blejk, „Jerusalim“, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, Njujork, 1988, str. 159.

¹² Jacob Beme, *Aurora*, London, John Sparrow, 1656, str. 94.

vizija Jezekijeva stvara točkove koji idu u jednom pravcu, a duhovi božji, zapravo idu u svim pravcima, i to u isto vrijeme.

Bemeovi duhovi „točkova“ sakriveni su jedan u drugom, pa stvaraju jedan drugog, što ima paralelu sa činjenicom da Blejkovi duhovi izlaze iz grudi, glave i leđa. Takođe, oni su razbijeni, deformisani, potisnuti ili izduženi, pa kao kompleksi koji formiraju psihički život svakog pojedinca amorfni su na način koji je saglasan sa njihovim opisom od strane Karla Gustava Junga. Prema Jungu, „kompleks“ je povezan sa lično nesvjesnim, a arhetipovi sa kolektivno nesvjesnim. On navodi: „Sve dok je arhetip nevidljiv on ostaje (prebiva) u nesvjesnom, pa ne pripada psihi, već samo psihoidnom području“.¹³ Psihoidno područje leži iza psihe, pa postoje nevidljivi elementi psihe, baš kao što postoje nevidljivi karakteri kod Blejka. Međutim, elementi Bemeovog točka koji konstituišu božanstvo, duhove Boga i Hrista, vidljivi su u svakom trenutku. Pa, „Bog je samo jedan Bog sa svojstvima ili fontanom duhova koji se nalaze jedan u drugom, gdje jedan uvijek generiše drugog, a ipak to je samo jedan Bog, kao što su sedam točkova samo jedan točak“.¹⁴ Vidljivost Sopstva koje se nikad ne skriva važno je za Bemea i presudno za njegov razvoj, ali u prvim svojstvima koja on opisuje Sopstvo je sakriveno i od samog sebe, a to je abnormalno stanje koje se mora riješiti. Kod Junga psiha u svom bolesnom obliku pojavljuje se kada izbiju kompleksi i kad dominiraju nad ličnom svijesću, ali on insistira da „suočavanje sa kompleksima kolektivno nesvjesnog može obnoviti psihu“.¹⁵

¹³ Karl Gustav Jung, *Arhetipovi kolektivno nesvjesnog*, London, Routledge, 1990, str. 35.

¹⁴ Jacob Beme, *Aurora*, London, John Sparrow, 1656, str. 306.

¹⁵ Karl Gustav Jung, *Arhetipovi kolektivno nesvjesnog*, London, Routledge, 1990, str. 30.

Ponašanje Blejkovih emanacija koje su ženski pratioci Zoa odražavaju ponašanje ljudi sa podijeljenom ličnošću. U Jungovom sistemu svaki kompleks ima svoju vlastitu ličnost koja se okuplja unutar „čvorišta“.

Blejk koristi ovu fuziju slika na nekoliko ključnih načina. Prvo, to je Bemeov koncept koji se pojavljuje iz njegove složene slike o sistemu točkova unutar točkova, tako da su duhovi Boga posvuda. Blejkovo korišćenje slike točka pojavljuje se u njegovom razmatranju psihe, ali u paloj prirodi točak djeluje kao mehanizovani očaj, pri čemu sinovi Albiona pokazuju očaj. Točkovi se ne koriste kao duhovi Boga koji revitalizuju božanstvo, već proždiru energiju „univerzalnog čovjeka“. Kod Bemea osjeća se sveprisutnost unutar božjeg prisustva unutar točkova, a on trajno popravlja svoje sisteme¹⁶. Bog je sa Losom u njegovoj slabosti, tj. u njegovom dijeljenju sakrivajući „tijelo laži“ kako bi dozvolio da bude „poništeno“. Kapacitet za poništavanje obezbijedilo je božanstvo, Sopstvo koje samo sebe liječi, kao što je nagovijestio Jung u svojoj koncepciji o dualnom aspektu kompleksa. Božanstvo ili Sopstvo postaje svjesno sebe i pokušava da izliječi psihički nered koji je uzrokovan „zlim“ aspektom kompleksa. Jolanda Jakobi u sumiranju Jungovog argumenta tvrdi da su „poremećaji“ koji stvaraju mentalnu bolest „unutarpsihičke prirode i imaju svoje porijeklo u području koje je izvan objektivne kontrole svjesnog uma, a manifestuju se samo kada je prag pažnje smanjen“.¹⁷ Zbog smanjenog praga svijesti doživljava se psihički nered koji je povezan sa disocijacijom ili sa greškama višestrukog poremećaja ličnosti. Blejkov prikaz „Sopstva“ koje liječi otkriva dvojni aspekt kompleksa.

¹⁶ Vilijam Blejk, „Jerusalim“, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York 1988, str. 155.

¹⁷ Jolanda Jakobi, *Kompleks, arhetip, simbol u psihologiji Karla Gustava Junga*, New York, Bollingen Foundation INC, 1973, str. 7.

Blejk i Svedenborg

Pozivanje Vilijama Blejka na seksualna pitanja u strogo froj-dovskom smislu, njegove seksualne slike, imaju svoje porijeklo u spisima Emanuela Svedenborga. Seksualna filosofija Emanuela Svedenborga uticala je na vizuelnu i verbalnu umjetnost, u kultivaciji onoga prema čemu se Blejk odnosi kao prema „seksualnoj mašini: Vječnoj formi djevice“¹⁸, opisu i crtežima u „Vali“ koji odslikavaju psihološko interesovanje pjesnika. Nadalje, Blejkova majka prisustvovala je ritualima moravske crkve koji u sebe uključuju ceremonije koje su poznate kao „ljubavne gozbe“, formi eskatičke meditacije koja je fascinirala Svedenborga kada im je prisustvovao. U osamneastom vijeku studije moravske crkve alhemičarskih spisa Jakoba Bemea i njegove „Sophia Mysticum“ otvorile su vrata novom mišljenju o seksualnosti i božanstvenosti. Kroz te spise, pasionirani lider moravske crkve Zinzendorf učio je da hristijanizovane verzije jevrejske Kabale donose produhovljenje seksualnosti koja emocionalno i intelektualno oslobađa. Uz evoluciju Blejkov kanon i kompleksnost takvih seksualnih slika, naslijeđeni iz Svedenborgovih radova, a pod uticajem Bemeove duhovnosti, postaju izraženiji. U „Knjizi o Ahaniji“, (Ahanija je emanacija ženskog, suprotnosti Urizenu), Urizenovi bokovi se razdvajaju na dva dijela, otkrivajući njegovu požudu, ljubomoru i oslobađajući muka Ahaniju, a „arhetipski grijeh“ postaje predmet njene ljubomore. Zbog svoje posesivnosti Ahanija sebe svodi na „blijedu sjenku“ i zato je bačena u „haos“, pa postaje „sjenka smrti“ (Lilit), neutemeljena, neotkrivena, nepoznata.¹⁹

¹⁸ Vilijam Blejk, „Jerusalim“ 39.25, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York, 1988, str. 187.

¹⁹ Vilijam Blejk, „Knjiga o Ahaniji“ 2. 41–42, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York, 1988, str. 85.

Ahanija nije samo dio Urizena, njegova emanacija ili supruga (pratilac), aspekt njegovog seksualnog identiteta, već njegova „odvojena duša“ svedena na tamnu sjenku otrova ljubomore. Slike dijeljenja Urizenovih genitalija na dva dijela, destruktivnost ljubomore i slika „rogate zmiје požude“ označava slabost seksom vođenog ega. Otrovnı kamen izbacuje Urizena u Fuzon, u zemlju Arabije, koja je kao gora Sion mjesto Deset Zapovijesti (Zakona). Ovdje Blejk ustanovljava činjenicu da moral rezultira iz seksualnog znanja ili grjeħova duše, pa je rođen iz snažnog unutrašnjeg sukoba koji se pojavljuje u „čovjekovom mozgu“. Luk iz kojeg je izbačen kamen u stvari je „živac, od te požude formirani monstrum, zmaj“²⁰. U ovoj sceni Urizenovo ahanijevsko Sopstvo izlazi iz genitalija, a njegove požudne misli stvaraju otrov koji uništava Fuzonovu energiju gnjeva. Čak su i njegove požudom ispunjene misli prikazane kao jaje koje ekspodira u „neprirodnom stvaranju“. Stvorenje podrazumijeva da seksualno ispunjene, avetinjske ideje, mogu se multiplikovati i ući u sukob sa svojim praocem. Takve ideje pronalaze svoj izraz u Svedenborgovoj filosofiji, koja do u detalje opisuje psiho – seksualna pitanja i seksualnu snagu. Psiho – seksualnost koja je bila izražena u osamnaestom vijeku, a koja je bila pozajmljena iz prakse indijske i istočne filosofije, bavi se buđenjem božanstva unutar ljudskog tijela, što se može vidjeti unutar paracelzusuovskog Sopstva.

Paracelzusuovsko Sopstvo

Beme, Blejk i Paracelzus slažu se u shvatanju da je Bog unutar nas, pa se izražava kroz čovjekovu želju da izbjegne duhovne greške. Za Paracelzusa, čovjekovo zdravlje zavisi od pet principa: „ens astral“ (astralnog uticaja), „ens veneni“ (uticaja

²⁰ Vilijam Blejk, „Knjiga o Ahaniji“, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York, 1988, str. 86.

ishrane), „ens natural“ (uticaja genetike), „ens spiritual“ (utica- ja vlastitih i tuđih mentalnih moći) i „ens dei“ (uticaj božjeg zakona). U srednjovjekovnom latinskom jeziku riječ „ens“ (množina: entia) označava „biće“, nečiju posebnost, jedin- stvenost. Paracelzusovo interesovanje za aspekte ensa razlaže postojanje na njegove sastavne uticaje: zvijezde, druge ljude, sebe, duh i božju volju. Naša egzistencija sastoji se od ovih aspekata, pa oni vrše uticaj na čovjekov život i objašnjavaju bolesti koje pogađaju tijelo i um. Blejkov sistem sadrži zvijezde (koje se mogu tumačiti kao duša u djelima Paracelzusa i Bemea), druge ljude (Blejkove neprijatelje, Scofielda, njegovu ženu Katarinu, itd), sebe (imaginaciju), duh i božju volju (Hrista). U „Jerusalimu“ Blejk se odnosi prema smrti kao prema „ogromnom, nevidljivom ne ensu (nebiću)“, a to je značajno jer je pojam pozajmljen iz gnostičke i mistične, ili čak, budističke literature, a odnosi se na konceptualizaciju Nirvane i želje.²¹ U svojoj poeziji, Blejk se drži koncepta „ensa“, ili identiteta koji je postojanje, a to je jasno u „Ne postoji prirodna religija“, u kojoj Blejk tvrdi da je čovjekovo biće beskonačno, pa je i on sam beskonačan. Kod Blejka predmet želje izražen je u njegovom opisu ljubavnog para, Tharmasa (demon vode), koji je jedan od Zoa i njegove supruge, pratioca, Enion (njegova emanacija, a simbolizuje seksualnu potrebu). Kasnije, Blejk razmatrajući implikacije želje dolazi do mogućnosti da želja može voditi u stanje „ne – bića“, ili smrti za vrijeme stanja života.

„Ne – biće“ treba razmotriti u odnosu prema prirodnom svije- tu, a koncept nepostojanja u dilemi Enion, emanacije ili supruge (pratioca) Zoa, Tharmas -a. Ime Enion sugerise platonsko „ne – postojanje“, a njena sudbina je da lebdi na ivici vlastite smrti. Prije svega, ovo smanjenje i prijetnja od „ne – postojanja“, ili

²¹ Vilijam Blejk, „Jerusalim“ 98.33–34, *Cjelokupna proza i poezija Viliijama Blejka*, New York, 1988, str. 258.

konačno uništenje identiteta, nastaje iz osujećene želje za Tharmasom u „Vali“ („The Four Zoas“). Podrazumijeva se da su pretjerana želja i koncept „ne – postojanja“ blisko povezani, a sudbina Eniona dosljedan je prikaz ove činjenice. Kasniji prikaz Eniona, i Blejkova sumnja u pogledu seksualne sfere postojanja ukazuju na to da kontaminirana želja može voditi u „ne – postojanje“, vođena razumom dovodi do tačke gdje nestaje čovjekov identitet. Isti problem odnosi se i na Albionovu želju za Valom, koja ga dovodi do tačke izvan sebe, pri čemu zaboravlja na sopstvenu bitku da prevaziđe sebičnost. To implicira da ne ostaje svjesna sebe, pa postaje izgubljena u racionalizaciji želje, a njene iluzije o sebi dokazuju da će je poraziti. Ako „ens“, postojanje, nije izbalansirano želje mogu voditi u bolest i smrt.

„Scailoae“

Termin „Scaiolae“ Paracelzusu je termin. Moraju biti ženskog roda i u suprotnosti su sa „filli“. U grčkoj mitologiji predstavljene su kao nimfe. Jung za njih kaže: „Scaioli su ljubitelji mudrosti“. Imaginacija je posebno važna u zaštiti uma od želje, a u Paracelzusuvim djelima ona je mogućnost koja dozvoljava čovjeku da istraži svijet unutar sebe, nutar mikrokosmosa. Jung objašnjava Paracelzusuve aluzije na sadržaj čovjekove imaginacije:

„Ruland, koji je imao široko znanje o Paracelzusuvoj savremenoj literaturi definiše ‘Scaiolae’ kao ‘duhovne moći uma’ (spiritualis mentis vires), koje su kvaternitet, a korespondiraju sa četiri elementa. Scaiolae (ili Scaiolse), on kaže, nastaju u umu čovjeka od koga uvijek polaze i kome se vraćaju“.²²

Paracelzus tvrdi da „ne postoji smrtnost u Scaiolse“. Onaj ko živi po ovom maniru besmrtn je, a to mogu dokazati pomoću

²² Karl Gustav Jung, „Psihologija i alhemija“, *Sabrana djela* 13, London, Routledge and Kegan Paul, 1953, str. 167.

Enohovog jezika i njegovih sledbenika.²³ Enohov jezik je „andeoski jezik“ kojeg su koristili magičari u 16. vijeku, npr. dr Džon Di i Edvard Keli. Prema Starom zavjetu prorok Enoh kao i Ilija otišao je živ na nebo. Paracelzus je pružio Blejku svoju arhitekturu Sopstva u ideji o Scaiolae, četiri mentalne moći koje se slažu sa Blejkove „četiri Zoa“ opisane kao fantazija, imaginacija, razum i „agnata fide“ (lat. – rasti u vjeri).²⁴ To sugeriše da ih je Blejk ugradio u svoje arhetipske figure Luvah, Los, Urizen i Tharmas. „Meluzina“, vizija koja se pojavljuje u Paracelzusovom umu ostaće u „dugoj transmutaciji“ jer „unutrašnji čovjek“ kontroliše Scaiolae, a to pronalazi paralele sa Blejkovim opisom da Albion dominira nad Jerusalimom. Jung napominje da su Scaiolae ispunjene moćima da reformišu Antroposa, a to je izraženo u nekom stepenu u Blejkovom opisu „Urthonas Spectre“ koji pokušava da sačuva „viziju božanstva“ u strašnim vremenima. Paracelzusov Adech, „unutrašnji čovjek“, odlučuje o sudbini Zoa, ali u Blejkovom „Jerusalimu“ Albion gubi kontrolu nad svojim moćima kada Spectre interveniše između čovjeka i njegove imaginacije. „Četiri Zoa“ prekrivaju bijesom Istok i Zapad, Sjever i Jug / mijenjaju njihove situacije u univerzalnom čovjeku / pa vide elemente jaza ispred svoga lica.²⁵

²³ Paracelzus, *Knjiga koja se odnosi na dugi život*, knjiga V, poglavlje IV, 2010, Whitefish MT: Kessinger Publishing.

²⁴ Te moći pronalaze svoj izraz kod Junga u četiri funkcije svijesti kao razum, imaginacija, i intuicija. Jung to maglovito priznaje u *Sabranim djelima* 13, „Psihologija i alhemija“, (London: Routledge and Kegan Paul, 1953, str. 167).

²⁵ Vilijam Blejk, „Jerusalim“, *Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka*, New York 1988, str. 178.

„Lumen Naturae“

Sličnost između Paracelzusovog i Blejkovog sistema javlja se tamo gdje Paracelzus tvrdi da božansko svjetlo postoji. Paracelzus je bio napredan u razumijevanju mentalne bolesti. Proučavao je psihosomatske efekte, shvatajući da je um pod uticajem tijela, pa je pronašao prirodna rješenja za fizičku i psihičku bolest. Bolesti uma, kao i bolesti tijela, imaju svoj lijek u prirodi, ako ih čovjek uspije pronaći. Baš kao što su Beme i Blejk opisali božansku svjetlost koja je sakrivena u tami, tako je Paracelzus vjerovao da su aktivni sastojci sakriveni u prirodi, uključujući i čovjeka. Tvrdio je da je „lumen naturae“, duh u prirodi, živ i da mu liječnik mora pristupiti kako bi liječio svoje pacijente. Mora se dogoditi proces alhemijske transformacije kako bi dozvolio čistoj formi da se pretvori iz nečistoće. Iako je Paracelzus bio ljekar i pokušao da poveže zajedno alhemiju, filozofiju i razumijevanje prirodne medicine, te bio zaokupljen onim što „oči vide“ i „ruke dotaknu“, ideja je aludirala na činjenicu da je „Bog“ unutar svoje kreacije. U svom djelu čovjeka posmatra kao mikrokosmos, a od njega zahtijeva da koristi imaginaciju kako bi se odnosio prema univerzumu u sebi, i izvan sebe. Beme je pročitao Paracelzusova djela, a u „Signatura rerum“ pozajmio je koncept signatura (znakova za ime) u svom objašnjenju kako se „riječ božja“ može pronaći u jezicima svijeta i biti prevedena u čovjekovom duhu. Paracelzus je nastojao da pokaže kako se biljke i flora mogu uskladiti sa različitim djelovima čovjekovog tijela i uma. Interesovao se za bolesti uma, kao i tijela, što je nagovijestio u svojoj raspravi o „plesu svetog Vida“, epilepsiji, maniji, „melanholiji“ i ludilu.²⁶

²⁶ Paracelzus, *Bolesti koje lišavaju čovjeka zdravlja i razuma*, četiri rasprave, Baltimore, John Hopkins University Press, 1996, str. 142.

Imao je uspjeha u liječenju raznih manija, pa se mogao pohvaliti da je mogao liječiti nervna oboljenja sa svojim znanjem o duhu koji boravi u flori i fauni. Ljekar usredsređuje svoj rad na liječenje kvaliteta prirode, a Paracelsus raspravlja o „lumen naturae“ kao širenju kroz prirodu i čovjeka. Djela Paracelzusa, Bemea i Blejka posjeduju konceptualizaciju „unutrašnje svjetlosti“, a to se može pronaći i kod anabaptističkog pokreta. Značaj ovog koncepta dalekosežan je jer podrazumijeva da je čovjekova priroda nastavak božanstva, a to znači da neka bolest može sadržati u sebi bolest božanstva. Ova ideja sadržana je u filozofskoj kontemplaciji Bemea „o padu“, u kojoj razvitak iz „Ungrund“ ili ništavila samo je mogućnost kao rezultat sukoba unutar božanstva i njegovog ostvarenja u prirodi. Rast je dijalektički jer nastaje samo iz sukoba „želje“ i „volje“. „Lumen naturae“ ne može doći u postojanje (biće) sve dok su vatra, ljutnja ili gnjev dio prirode čovjeka. Ljutnja i gnjev, kao dio te sheme, podrazumijevaju da je anksioznost koju čovjek osjeća posljedica rasta božanstva koje ima potrebu da sazna samog sebe kroz sukob suprotnosti. Jung je imao ideju da neuroze mogu imati pozitivan uticaj na rast i razvoj čovjeka. Blejkova ideja implicitna je u naznačavanju Adama i Satane kao ograničenja nametnutih od prirode, kako bi se spriječio dalji pad čovjeka. Blejkova shema prepoznaje da ljudska bića pate od ograničenosti kao rezultat želje unutar prirode. Ograničenja su Adam i Satana: „On se zove Neprozirni (Opake, Miltonov pojam) Satana, on se zove čvrsti Adam“²⁷, a njihova svojstva su prikazana u Blejkovoj ilustraciji „Svjetskog jajeta“, („vidljivog neba“). U svojoj poemi „Milton“ Blejk opisuje slijetanje pjesnika Milтона u „četiri univerzuma“, koja okreću „mundano jajce“

²⁷ Vilijam Blejk, „Milton“ 29.39, „Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka“, New York, 1988, str.128.

tako da ostane haotično.²⁸ Pri tome, Milton trpi ograničenja koja doživljavaju oni koji postoje van vječnosti. Ograničenje podrazumijeva suprotnost sa širenjem i otkrivanjem drugih aspekata prirode, što pridonosi oslobađanju od mentalne bolesti koja je sastavni dio „univerzuma“ Zoa.

Zaključak

Blejkove Zoa treba tumačiti kao analitičke faktore koji u svojim interakcijama stvaraju konstituente svijesti i otkrivaju unutrašnje djelovanje uma. Njegovo tretiranje psihe odražava činjenicu da je pokušao da pronađe nove načine dinamičnog prilagođavanja (mijenjanja) svijesti. To jest, dok Zoa stupaju u interakciju jedna sa drugom, one takođe posmatraju (prate) jedna drugu. Psiha djeluje kao vlastiti kontrolor (monitor), pri čemu psihička organizacija zavisi od vlastitog materijala pomoću kojeg psiha razumije samu sebe. Može se reći da Blejk zaobilazi problem savremene psihoanalize kada se terapeuti, u korišćenju vlastitog uma da razumiju um, gube u začaranom krugu. Korisno je koristiti Blejkov opis psihe kako bi teoretisanje o psihi prestalo da tretira psihu kao statički sistem, što je obilježje psihoanalitičkih pristupa. Alhemija koja proizvodi pouzdanu metodologiju za jungovsku analizu može se dovoditi u pitanje, pa se može tvrditi da Paracelzovo i Bemeovo razumijevanje osnova psihologije alhemijske tradicije vodi do strogog analitičkog prikazivanja psihe. Treba napomenuti da je istraživanje uma, koristeći se alhemijskim i mističnim spisima, dovelo Blejka do drugog načina istraživanja mentalnih procesa koji izbjegava navedene probleme psihoanalize.

²⁸ Vilijam Blejk, „Milton“ 19.15, „Cjelokupna proza i poezija Vilijama Blejka“, New York, 1988, str. 112.

B. Jungovska psihologija u djelu Hermana Hesea

Cilj ovog rada je da naglasi i ukaže na upotrebu Jungovih simbola i arhetipova u djelima Hermana Hesea. Ne tvrdim da je poznavanje Jungove psihologije neophodno za razumijevanje i procjenjivanje Heseovog djela. Ipak, važne aspekte Heseovog djela potrebno je razjasniti pozivanjem na Junga. Snažna emocionalna privlačnost određenih situacija u Heseovom djelu može se pripisati arhetipovima koji su čudni i misteriozni za logički um, a koji utiču na čitaoca bio on njih svjestan ili ne.²⁹ Ovdje ću pokušati da objasnim, u terminima Jungove psihologije, ono što se čini kao opskurni misticizam ili romantična fantazija.

Moje mišljenje je da mnogi karakteri u Heseovim djelima reprezentuju aspekte ili personifikovane sadržaje nesvjesnog. Pojedinaac postaje svjestan tih sadržaja u formi projekcija na drugima ili mitoloških formi.³⁰ To ću demonstrirati u svijetlu Jungove psihologije u poglavlju II, koristeći „Demijana“ kao paradigmu. Porijeklo i razvoj nekih njegovih likova može se direktno pratiti sa analitičkih seansi koje je Hese imao kod dr Žaklin F. Lang, Jungove učenice. Jung je interesantne muške pacijente dodjeljivao svojim saradnicama, analitičarkama. One su sasvim uspješno obavljale taj posao. Bavim se Heseovim ranim spisima i kod njega demonstriram razvoj arhetipova: „Anime“, „Sjenke“ i „Haosa“. O tome je pisao i Heseov biograf Hugo Bel: „Ovdje smo u sred Jungovog kolektivno nesvjesnog, čiji je uticaj na Hesea bio ogroman...“³¹ On je i sam o tome govorio u svojim pismima kao o „novoj napomeni“ koju je

²⁹ Karl Gustav Jung „Psihologija i znak“ u *Filosofija i književnost*, Berlin, 1930, str. 324–5.

³⁰ Ibid, str. 324.

³¹ Hugo Bel, *Herman Hese, njegov život i njegovo djelo*.

stavio u „Demijanu“, a koja ima svoje porijeklo u „Märchen“ (zbirka bajki) čiji su „Traumfolge“ („Slijeđenje sna“) i „Der schwere Weg“ („Ozbiljan način“) dio.

Jung tvrdi da je imao direktan uticaj na „Sidartu“ i „Stepskog vuka“, u toku analitičkih seansi sa Heseom.³²

U ovom eseju naglasak je na interpretaciji Heseovog djela u svijetlu Jungove psihologije, bez vrednovanja estetskih i literarnih vrijednosti njegovog djela. Slična istraživanja su preduzimali i drugi autori, pa i Jungovi najbliži saradnici. Odnos između psihološkog izvora i estetske vrijednosti djela drugi je predmet, a o njemu je raspravljao i Jung u svom djelu.³³ Mi se ovdje bavimo Jungovom psihologijom, jer je uveliko uticala na literaturu mnogih (Hese, Džojks, Markes i tako dalje).

Dok se bavimo Jungovim idejama koje su duboko uticale na djelo Hermana Hesea, ostali uticaji time nijesu isključeni. Drugi eseji bi mogli da istraže uticaj Ludviga Klagesa, Sigmunda Frojda, pa i njemačkog Pietizma³⁴. Takođe, njegova djela mogu se karakterisati kao izraz introvertnosti. Pisac veličine Hermana Hesea otvoren je za sva intelektualna i kulturna čovjekova dostignuća.

Uzimao je od svih, pa je vratio u svijet novu sintezu, a ona nosi pečat njegovog vlastitog kreativnog genija.

„Demijan“

„Nijesam htio ni da pokušam da živim tako,
kao što se od mene traži. Zašto je to tako
teško?“³⁵

³² *Heseova i Jungova pisma*, ed, Aniela Jafe, 1972, str. 183; Bendžamin Nelson, „Hese i Jung: Dva novoootkrivena pisma“, *Psihoanalitička revija*, sveska 50, 1963, str. 11–16.

³³ Karl Gustav Jung, „Psihologija i znak“ u *Filosofiji literature*, i takođe *Savremeni problemi duše*, Zurich, 1946.

³⁴ H. Bell, str. 161.

³⁵ Prevod teksta je autorov.

Ovo je moto romana „Demijan“ Hermana Hesea, kojeg je napisao 1917. godine. Po prvi put, objavio ga je u Berlinu 1919. godine, pod pseudonimom Emil Sinklar. Sve do devetog izdanja, 1920. godine, roman nije objavljen pod njegovim pravim imenom. Ime Emil Sinklar simbolizovalo je autorov novi identitet, početak.

„Demijan“ označava „rođenje mita“ i stvara „religiozni iskonski doživljaj“. Sadrži niz sadržaja i rezultata psihoanalitičkih seansi.

Zapravo, Sinklarov način ponašanja je poput pustolovine mitološkog junaka, koga je sudbina poslala dalje. Na tom putovanju susrijeće simboličke figure koje su prepreke koje treba prijeći, a u isto vrijeme obilježavaju ključne tačke njegovog napretka. Jung tvrdi da svaka individualna psiha u procesu individuacije stvara vlastitu mitologiju, koja ide uporedo sa mitologijama iz svih vremena.³⁶ „Svi simboli i rituali, riznica ideja čovječanstva, imaju svoje porijeklo u nesvjesnoj duši“³⁷, razmišlja Sinklar.

„Demijan“ je roman koji je Hese napisao pod uticajem katoličkog psihoanalitičara dr Žaklin F. Lang, pa je roman o individuaciji, *par excellence*. Etape na putu do samoostvarenja različita su poglavlja romana. To je jedina namjera autora, tj. Hesea: „Zanimaju me samo koraci kojima sam išao u životu idući prema sebi“.³⁸ Koncept dva svijeta, ptica, Beatris, (Demijanova) majka Eva i Demijan samo su arhetipovi koje je stvorilo nesvjesno. Sa svakim od njih, redom, Sinklar se identifikuje, pa u svakom prepoznaje aspekte svoje vlastite duše. Na taj način asimiluje i integriše projekcije nesvjesne psihe. To nije-su odvojeni karakteri koje Sinklar susrijeće na svom putu, već

³⁶ Jolanda Jacobi, str. 82

³⁷ *Demijan*, str. 198.

³⁸ H. Bel, str. 158.

simboli koje je proizvela njegova nesvjesna psiha. Predstavljani su kao stvarni, a on se ozbiljno bavio tim „karakterima“, jer prema Jungu simboli ne samo da moraju biti shvaćeni već moraju biti živo iskustvo (durchlebt), kako bi postali sastavni dio proširene svijesti pojedinca.

Takođe, samo je „Pistorijus“ karakter u romanu koji ima svoju nezavisnu egzistenciju odvojenu i zasebnu od Sinklara. On je doktorica Žaklin F. Lang. Za neko vrijeme postaje Sinklarov vodič i duhovni učitelj (guru). Uvodi Sinklara u misterije gnosticizma, Abraksasa i Kaina. Na kraju, Sinklar odbacuje Pistorijusa, jer on prikazuje mitologiju samo sa istorijskog gledišta. Za Hesea ona nije samo psihološko iskustvo. Pistorijus ostaje po strani, ne postaje integralni dio Sinklareve ličnosti, samo je jedan istraživač, slabić koji ne može napuštitu zajednicu drugih istraživača, pa ostaje sam sa svojom sudbinom. Konačno, Pistorijus nije kreativan, pa Sinklar ne može više ostati njegov pacijent jer je sposoban da dalje ide sam³⁹. Heseova pisma prijateljima to pokazuju na jezgrovit način.

Postoji sličnost između Demijana i Pistorijusa. Vremenom, Demijan postaje vodič i guru, prijatelj i alter ego drugih. Ipak, njih dvoje nijesu identični. Od samog početka, Sinklar shvata da je Demijan njegov vlastiti glas koji dolazi iznutra:

„Kao u snu bio sam poražen njegovim glasom, njegovim uticajem. Samo sam klimnuo glavom. Jer jezik nije glas koji bi mogao doći sam od sebe? Već, sasvim bolje, jasno je znao što sam ja“.⁴⁰

Sa stajališta Sopstva, koje je centar cjelokupne čovjekove ličnosti (svjesne i nesvjesne), Ego, centar svjesne ličnosti, pojavljuje se kao objekat, izvršilac volje Sopstva, kako bi to rekao Niče. Tokom romana Sinklar se identifikuje sa Demijanom. Na samom kraju Sinklar povlači sve projekcije

³⁹ Jolanda Jacobi, str. 112.

⁴⁰ *Demijan*, str. 54. Svi prevodi iz *Demijana* prevodi su autora ovog eseja.

uopšte, pa Demijan postaje dio njegove cjelokupne ličnosti. To je suština (smisao) integracije ličnosti. A, Pistorijusa odbacuje kao neki entitet koji je van i koji je stran njegovom karakteru. Ako je Demijan ličnost doktorice Lang tada bi integracije te ličnosti u ličnost Sinklara postal identifikacija sa doktoricom, tačna suprotnost od „Lösung vom Arzt in der Analyse“ (rješenja doktorice u analizi).

Zavisnost od doktora kamen je spoticanja u mnogim analiza-
ma, pa se mora prevazići ako pacijent povrati svoju normalnu ravnotežu i stane na svoje vlastite noge. Sinklar se odvaja od Pistorijusa sa bolom i žaljenjem, kao u svakom normalnom slučaju, ali razumije nužnost činjenja toga, kako bi ostvario svoju sudbinu koja nije identična sa sudbinom doktorice Lang. Sinklar je na dobrom putu individuacije. Ako se pojave novi problem potrebno je samo pogledati u tamno ogledalo svoje vlastite duše, pa će naći rješenje za njih⁴¹. Više nije imao potrebe za pomoći izvana. Proces individuacije je kontinuiran proces kome je Hese dao izvanredan književni oblik. U svojim narednim romanima, pa ni u svom stvarnom životu pomoć ljekara nije mu više bila potrebna.

Struktura i sadržaj „Demijana“

Heseov roman „Demijan“ strukturiran je kao proces individuacije, kao što sam naznačio na početku. Put do Sopstva prvo vodi u djetinjstvo, do njegovih iskustava, do sadržaja lično nesvjesnog. Sljedeći korak je degradacija racionalnog svijeta, umanje-
nje njegove uobičajene pozicije prvenstva, kako bi se uspostavila i priznala jednaka vrijednost iracionalnog, naime nesvjesnog. Dok ispituje dublje slojeve nesvjesnog on pokreće arhetipove, pa se pojavljuju kao projekcije, snovi ili vizije.

⁴¹ *Demijan*, str. 226.

Njihov redoslijed je sljedeći: prvo se pojavljuje *Sjenka* (instinktivni, primitivni čovjek u nama), a zatim personifikacija novog centra ličnosti, u ovom slučaju Demijan; pa anima, a kasnije ptica (uskrснуće, samoobnova). Na kraju kao posljednji pojavljuje se „mana ličnost“ (ljekar, šaman) majke Eve.

Međutim, često se osnovni arhetipovi u procesu individuacije pojavljuju ranije, ali se odmah ne primjećuju, kao što je slučaj sa pticom u sljemeni iznad Sinklarovih vrata⁴². U tom trenutku svijest nije spremna da prizna jednaku vrijednost nesvjesnim vizijama.

Svaki arhetip nestaje kada postane integrisan u svijest. Pa, pojavljuje se novi, osnovniji, koji je više kolektivne i primoravajuće prirode. Razlika između prošlosti i budućnosti nestaje kada su u pitanju vječne vrijednosti. Zato kolektivni simboli sna mogu poprimiti proročki oblik, kao što to Sinklar osjeća idući prema kraju.

Individuacija koja je na kraju dostignuta podudara se sa krajem romana. Sve projekcije su povučene (vraćene nazad), a novi „Weltanschauung“ (njem. – pogled na svijet) je uspostavljen.

„Demijan“, poglavlje I: „Dva svijeta“

Mladi Emil Sinklar zbunjen je postojanjem dva svijeta: blistavog svijeta oca i majke, ljubavi i časti, biblijskih tekstova i mudrosti, i mračnog svijeta monstuma, duhova, zločina i seksa. Sinklar razumije da on pripada blistavom svijetu. Fatalna privlačnost kojom mračni svijet djeluje na Sinklara mijenja to u direktnu dominaciju koju personifikuje Frank Kromer. Male krađe i laži koje je počinio Sinklar da umiri Kromera potkopavaju prethodnu superiornost blistavog svijeta, pa dozvoljavaju tamnom svijetu da uđe. Kromer je arhetip Sjenke.

⁴² Jedan sličan san Jung je objasnio u *Psihologiji i alhemiji*, san broj 21.

„Demijan“, poglavlje II: „Kain“

Sinklar susrijeće Demijana čija ga upečatljiva ličnost privlači. Demijan sa sobom nosi snažnu i čudnu sličnost sa njim, to bi mogla biti tajna njegovog velikog uticaja na Sinklara. Demijan postaje prijatelj koji mu pomaže da se oslobodi od opsesije Kromerom. On mu objašnjava dvojakost svih stvari. Svi dobri ljudi Kaina smatraju negativcem, obični svijet, ali on koji ima pečat na čelu i koji uliva užas u srca običnih smrtnika takođe može biti heroj. Pa, Demijan se pojavljuje kao arhetip, genije uma, neka vrsta Mefista, demon koji želi zlo, a čini dobro. On ima moć da uništi Aveljev blistavi svijet, ali takođe uništava i zlo poput Kromera. Čini se da spada u oba svijeta. Sinklarev otac upozorava sina da se čuva od opakih i podmuklih učenja gnostika, ali su ona istinita, pa Sinklar osjeća nešto od Kaina i Demijana u sebi, isti njihov pečat. To saznanje i prihvatanje oslobađa Sinklara od njegove opsesije Kromerom.

„Demijan“, poglavlje III: „Lopov na krstu“

Raj iz djetinjstva je nestao. Čini se da se osjeća seks, početak zrelosti. Seks je na neki način povezan sa grijehom, sa mračnim svijetom. Ali, ovaj put mračni svijet seksa je u Sinklaru, nije više van kao Frank Kromer. U ovoj novoj krizi ponovo se pojavljuje Demijan i uvjerava Sinklara u ekvivalentnost dva svijeta. Oni su komplementarni i suplementarni jedan drugom. Priroda je jedinstvena, pa nije podijeljena na dobro i zlo. Problem je sagledati i prihvatiti njihovo jedinstvo. Lopov na krstu sa lijeve strane ne obraća se uoči smrti. Ostaje vjeran sebi, on je drugi Kain. Na taj način scena raspeća je zaokružena. Zato možda treba obožavati boga i đavola, jer skupa simbolizuju svijet.

„Demijan“, poglavlje IV: „Beatris“

Sinklar odlazi od kuće i živi u pansionu. U svojoj usamljenosti traži društvo nepromišljenih studenata. U pijanim orgijama koje slijede izražava revolt protiv svijeta svog oca i utvrđenih autoriteta, ali ne pronalazi rješenje za svoje probleme. Pa, jednog proljećnog dana susrijeće djevojku u parku. Ona je njegov „tip“. On tada počinje da radi na svojoj imaginaciji. Sinklar joj daje ime „Beatris“, „bez da je ikad pročitao nešto o Danteu“.⁴³ Njegova opsjednutost sa Beatris postaje kult koji potpuno mijenja način njegovog života. On više ne lumpuje sa lošim društvom. Pokušava da postane upravo suprotno, svetac koji obožava spiritualnu ljubav. Iako nikad nije rekao riječ stvarnoj djevojci, od sada je njegov um zaokupljen isključivo njenom slikom.

Konačno, Sinklar pokušava da nacрта njenu sliku. Ne uspijeva da naslika lik stvarne djevojke, već slika slike svojih snova o njoj. U stalnom je društvu sa slikom, jer čini se da mu ima mnogo toga reći o njemu samom. On čak shvata neobičnu sličnost između nje i Demijana, a poslije nekog vremena i njenu sličnost sa sobom. Oboje su dio njega. Sada razumije što Novalis misli kada kaže: „Sudbina i um samo su imena konceptata“, („Schicksal und Gemüt sind Namen eines Begriffes“). Sinklar je naslikao svoju sudbinu, koja boravi u njemu, pa zna i usmjerava sve njegove akcije. Sudbina izgleda kao Beatris, kao Demijan, te kao on sam.

U svijetlu ovog novog razumijevanja Sinklar počinje da slika i ostale slike svoje duše, sliku ptice u sljemenu iznad očevih vrata. Slika je na osnovu sjećanja. Glava ptice je žute boje. Izviruje iz zemlje, ili iz jajeta. U pozadini nebo je plave boje. Zaokupljen ovom slikom on gubi iz vida Beatris. Više mu ne zadovoljava dušu.

⁴³ *Demijan*, str. 108.

„Demijan“ poglavlje V: „Ptica se probija iz jajeta“

Sinklar šalje Demijanu naslikani san – pticu. A, odgovor stiže: „Ptica se probija iz jajeta. Jaje je svijet. Ko želi biti rođen mora da uništi jedan svijet. Ptica leti ka Bogu. Bog se zove Abraksas“⁴⁴.

U to vrijeme Sinklar je čuo da učitelj u školi predaje o gnostičkom božanstvu Abraksasu koji simbolično objedinjuje dobro i zlo. Božanstvo udara simpatetičke akorde u Sinklaru. Počinje novi duhovni razvoj: čežnja za ispunjenim životom, za ujedinjenjem suprotnosti. Ali, on još nije spreman.

Za njega, snovi postaju veoma važni. Zaokupljenost njima udaljava ga od kontakta sa okolinom. Jedan poseban san stalno mu se ponavlja; strastven, incestuozni zagrljaj sa ženom koja je ujedno njegova majka i Demijan. U isto vrijeme, simbolizuje blaženstvo i zločin, muškarca i ženu. To je obožavanje Abraksasa. Kao rezultat toga Sinklar shvata da ljubav nije mračni životinjski impuls, a ni duhovno obožavanje Beatris. Ona je oboje. Pa, njegov cilj postaje da slijedi unutrašnji glas, slike sna. Slikati ih znači biti svjesno zaokupljen produktima svog svijeta snova.

Dok je na koledžu, daleko od kuće, bez bliskog kontakta sa drugim kolegama, Sinklar nastavlja svoje nemirno traganje. Slučajno je stvorio prijateljstvo sa nekadašnjim studentom koji se zvao Pistorijus, a čije ga je sviranje na orguljama privuklo tokom njegovih usamljenih noćnih šetnji. Sinklar je osjetio da i Pistorijus takođe traga za jedinstvom između sebe i svijeta. Muzika je izvanredan način kombinovanja raja i pakla, jer je amoralna. Sinklar je mnogo naučio od Pistorijusa. Zajedno su vježbali obožavanje vatre. Dok gledaju u vatru oni se predaju

⁴⁴ *Demijan*, str. 125.

iracionalnim slikama koje uskaču u njih i u vatru, poništavajući granicu između njih i prirode. Unutar svakog čovjeka, oni osjećaju, iskonske su koncepcije drveća i rijeka koje su u stanju da obnove svu prirodu, kao što je Bog to već jednom učinio.

I još više, naučio je od Pistorijusa, baš kao što tijelo demonstrira u svom fizičkom razvoju čitav razvitak vrste, tako i psiha sadrži čitavo iskustvo vrste, (Junovo kolektivno nesvjesno). Svako dijete je u stanju da ponovi svako čovjekovo dostignuće. Svaki čovjek treba da postane svjestan tog svijeta koji nosi u sebi. Ali, to se obično ne događa. Paracelzus kaže da tek na samrtnoj postelji postajemo svjesni „unutrašnjeg čovjeka“ koji boravi u nama.

Poslije svakog razgovora sa Pistorijusom Sinklar uzdiže glavu visočije, pa se ne osjeća izolovano. A, žuta ptica njegovih snova, sve više i više, pojavljuje se iz jajeta.

„Demijan“, poglavlje VI: „Jakov se rva sa Bogom“

Pistorijus uzima sve Sinklarove snove ozbiljno, i pomaže mu na putu saznavanja samog sebe. On pretpostavlja postojanje ponovljenih incestuoznih snova o majci – Demijanu, pa podstiče Sinklara da živi svoje snove. Međutim, Sinklar se još uvijek u potpunosti ne može predati unutrašnjem glasu. Ali, stiče potrebno povjerenje u činjenicu da Abraksas nema primjedbi na svo dobro i zlo što iz njega izlazi, ili je još uvijek u njemu.

U ovoj etapi svog razvoja Sinklar ponavlja u ličnosti mladog studenta Knauera svoje ranije iskustvo. On dolazi Sinklaru, jer u Sinklaru postoji nešto što potiče njegovo samopouzdanje, a Sinklar je prethodno stigao do Demijana. Knauer je vježbao uzdržanost kako bi stekao vlast nad svojim tijelom. Takođe, on povezuje seks sa grijehom, i želi da bude čist. Ali, Sinklar još nije spreman da pomogne Knaueru, iako je u stanju da ga spriječi da počini suicid.

Još jednom Sinklar se dan-noć bavi slikanjem hermofrodit-skog muškarca – žene iz svojih snova. Bori se sa njom sve dok

se u potpunosti ne poistovjeti sa njom, pa prošlost i budućnost leže otvorene pred njim. Slika sa kojom se bori daje mu svoj blagoslov.

Pa, došlo je vrijeme kada Pistorijus nema što više da nauči Sinklara. Od tada on mora da ide sam. Nakon bolnog slikanja on hoda po gradu sam i u mraku. Osjeća se kao da je na raskrsnici gdje svi putevi počinju i završavaju, izgubljeno i bez vodiča.

„Demijan“, poglavlje VII: „Majka Eva“

Oslanjajući se na Pistorijusov savjet da živi svoje snove Sinklar kreće u potragu za muškarcem – ženom, ljubavnicom – demonom iz svojih snova. Traži je na željezničkim stanicama i u vozovima. Uzalud. Jedne kišne noći susrijeće Demijana. Dva prijatelja raspravljaju o duhu Evrope, kako su sve „ovce zajedno“ u nastojanju da izbjegnu vlastitu sudbinu. Naučna Evropa zadobila je svijet, ali je izgubila dušu. Zaista, prava volja prirode izražena je u nekoliko ljudi, u Demijanu i Sinklaru, Isusu i Niče.

Bez da je traži Sinklar susrijeće Demijanovu majku. To je kao povratak kući. Ona je majka, ljubavnica, te boginja iz njegovih snova. Sinklar je voli kao sav svoj život. Ako je posjeduje znači da posjeduje samoga sebe, da pronalazi samog sebe. A, drugi, kada se vole gube sebe. Njegova ljubav izražena je u alegoriji: „Ona je more, a on se ulijeva u nju kao rijeka“.

No, i taj povratak kući samo je odmorište na vječnom putu prema Sopstvu. Ljudi koji su obilježeni Kainovim znakom moraju biti spremni, nakon smrti moderne Evrope, da stvore novu budućnost. Oni su sredstvo sudbine. Sinklar ima viziju koja se tiče čitavog svijeta, sličnu viziju koja se dogodila i Demijanu. Svijet se nalazi na rubu smrti i ponovnog rođenja. Takve vizije imao je i Jungu 1913. godine.

„Demijan“, poglavlje VIII: „Početak kraja“

Sinklar je proživio nekoliko srećnih mjeseci u društvu majke Eve. No, ljeto se približavalo kraju. Tuga zbog razilaženja njihovih puteva prekrila je sve. Rat je proglašen. Oba, Sinklar i Demijan odlaze u vojsku.

Svi Sinklarevi ljudi umiru. Progutala ih je majka Eva. Zvijezde obrazuju luk na njenom čelu. Jedna od njih lebdi prema Sinklaru. On je oboren s nogu. Ranjen. Budi se u bolnici. Tu pored njega leži smrtno ranjen njegov prijatelj Demijan. Demijan napušta Sinklara. Od sada će boraviti u Sinklaru. Paralelno sa radnjom romana dešava se serija snova koji u svakom slučaju služe da kompenziraju svjesnu orijentaciju sa reakcijama nesvjesnog.

Diskusija u svijetlu Jungove psihologije

Većina slučajeva koji su privukli pažnju doktora Junga su slučajevi koji dolaze iz krize srednjih godina, kada pojedinac nalazi da je veoma teško naći smisao daljeg postojanja. Neki u toj fazi počinju da se igraju sa idejom o suicidu. To je bio slučaj se Hermanom Heseom.

Približavajući se četrdesetim godinama života, u jeku Prvog svjetskog rata, Hese je živio u totalnoj izolaciji, nesposoban da se nosi sa čorsokakom u koji je upao. Njegovo okruženje za njega je izgubilo svaki značaj, pa se u terminima Jungove psihologije libido povukao iz spoljašnjeg svijeta i okrenuo prema unutra, ispunio energijom arhetipa koji je pak zaprijetio da će ga preplaviti (poraziti), te držati stalno u mraku. Međutim, progresivno oslobođenje energije pohranjene u nesvjesnom, ostvarenje dr Žaklin F. Lang, odnosno Pistorijusa iz romana, očigledno je bilo u stanju da se probije kroz Heseovu izolaciju.

Usamljeni pjesnik doživio je preporod. Novi Hese, koji se sada zove Sinklar, napisao je svoje avanture, svoj puta do Sopstva. Saznanje da su arhetipovi koje produkuje pojedinac isti oni koje je stvorilo čovječanstvo tokom stoljeća služilo mu je da ponovo uspostavi kontakt sa čovječanstvom, na višem, nezavisnijem nivou. Integrisati arhetip u višu svijest ne znači ništa više nego ukloniti usamljenost pojedinca, i uključiti ga u vječni tok događanja.⁴⁵

„Stajalište da moj problem je problem svih ljudi, problem cjelokupnog života i razmišljanja o sebi, odjednom je proletio iznad mene poput sjenke, a strah i strahopoštovanje su prošli, pa sam odjednom osjetio koliko je dubok moj lični život u vječnoj snazi velikih ideja.“⁴⁶

Zaključak

Prekretnica i period kriza u Heseovom životu i stvaralačkom radu dogodila se između 1916. i 1922. godine. Ovaj esej pokušava da pokaže kako su impresije tokom tih godina koje je primio od doktorice Žaklin F. Lang i doktora Karla Gustava Junga rezultirale promjenom Heseovog svjetonazora, što je imalo dalekosežne posljedice na njegova djela koja su nastala kasnijih godina

„I ja sam jednom u životu bio prisiljen da odbacim sve svoje šutnje, cjelokupnu filosofiju... tada sam se vratio promijenjen, ali pečat kontemplacije prisutan je u svim velikim učenjima Helderlina i Ničea, Bude i Lao Cea.“⁴⁷

⁴⁵ Jolanda Jacobi, str. 83.

⁴⁶ *Demijan*, str. 85.

⁴⁷ *Briefe*, str. 45-6.

Hese se „promijenio“ u svom razumijevanju svijeta i svog odnosa prema njemu. Ali, ostao je isti u odnosu prema svojim korijenima u njemačkom romantizmu, istočnoj filosofiji, te svojim introvertnim tendencijama. U ovom radu, dao sam kratak pregled psihologije Karla Gustava Junga, prirodu funkcije snova, slikanih figura, arhetipova, gnosticizma, i slično.

Neke tipične situacije i arhetipovi, o kojima smo raspravljali, ponovo se javljaju u svim većim Heseovim djelima.

Demijan, arhetip Sopstva, postaje prototip za Sidartu i Starog muzičkog majstora u „Igri staklenih perli“. „Dva svijeta“ koja se nalaze u Sinklarevoj duši postaju osnova za dvije melodije u svim Heseovim djelima, manifestujući se u Hariju Haleru i vuku, Narcisu i Zlatoustom, Klajnu i Vagneru, te konačno u „Dva pola“ (poglavlje VIII) „Igre staklenih perli“. Ta dva pola su „yin“ i „yang“ kineske filosofije. Zajedno formiraju ujedinjenu cjelinu simbolizovanu u Tajjijita, koje Jung koristi da ilustruje interakciju svijesti i nesvjesne psihe.

Sinklarev susret sa slikom duše Beatris ponavlja se u Klajnovom susretu sa Teresinom i Hari Halerovom odnosu prema Hermini. U svakom od ovih slučajeva anima vodi njenog prijatelja do boljeg razumijevanja sebe.

Iako nije ženski karakter u „Igri staklenih perli“ *yin* svijet, ipak je predstavljen u liku Plinija Designorija. Jozef Kneht vraća se u svijet jer osjeća neadekvatnost intelektualnog svijeta bez njegove suprotnosti: života.

Tumačenje Heseovog djela u svijetlu jungovske psihologije povećava njegovo razumijevanje, posebno njegovih ranih radova. Međutim, direktan uticaj Junga opadao je godinama u onoj mjeri u kojoj je pjesnik Hese postajao zreliji, u kojoj je učvršćivao svoju filosofiju života. Zreli Jozef Kneht dobija

mjesto među drugim velikim ljudima svog vremena, između Tomasa van de Travea i Patera Jakobusa. On je daleko od Emila Sinklara, mladog sebičnjaka kakav je bio Herman Hese u vrijeme Prvog svjetskog rata, vrlo daleko od dobitnika Nobelove nagrade za književnost.